

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

689

VITENDO VYA KUJIFUNZA SAYANSI

Muda: Saa 3.

MAJIBU

Mwaka : 2000

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu **A**, **B** na **C**.
2. Jibu maswali **yote** katika sehemu **A** na maswali **mawili (2)** kutoka katika kila sehemu **B** and **C**.
3. Sehemu **A** ina alama **40** na sehemu **B** na **C** zina alama 30 kila moja.
4. Vifaa vya mawasiliano na vitu vyote visivyoruhusiwa **havitakiwi** ndani ya chumba cha mtihani.
5. Andika **namba yako ya mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha kujibia.

SEHEMU A (Alama 40)

1. (a) Eleza maana ya neno 'usafi wa vyombo vya jikoni'.

Usafi wa vyombo vya jikoni ni hali ambapo vyombo vya kupikia na vya kula vinashughulikiwa kwa njia safi, visivyo na uchafu, bakteria, au mabaki ya chakula, ili kuzuia magonjwa na kuimarisha afya ya familia.

(b) Taja njia mbili za kuhifadhi chakula ili kuepuka uchafu.

Njia ya kwanza ni kutumia friji au jokofu kuhifadhi vyakula vinavyohitaji baridi ili visiharibike.

Njia ya pili ni kutumia vyombo vilivyofunikwa au kontena zenye kifuniko kizuri ili kuzuia kuingilia kwa vumbi, wadudu, au viini vya magonjwa.

(c) Eleza faida moja ya kuhifadhi chakula kwa njia sahihi.

Faida ni kwamba chakula kinabaki fresh na salama kwa muda mrefu, na hivyo kupunguza hatari ya magonjwa ya chakula.

2. (a) Taja magonjwa mawili yanayoweza kusababishwa na maji yasiyo safi.

Magonjwa ni kipindupindu na matende.

(b) Bainisha hatua mbili za kuandaa maji safi kabla ya kunywa.

Hatua ya kwanza ni kuyachuja maji ili kuondoa vumbi, mchanga, na uchafu mkubwa.

Hatua ya pili ni kuyapika maji kwa muda wa angalau dakika tano ili kuua bakteria hatari.

3. (a) Eleza umuhimu wa kunawa mikono kabla ya kula.

Kunawa mikono kunapunguza uwezekano wa kuingiza vijidudu vya magonjwa ndani ya mwili, hivyo kuzuia magonjwa kama kipindupindu au homa.

(b) (i) Orodhesha vifaa vinavyoweza kutumiwa kusafisha mikono.

Sabuni, maji, vitakasa mikono, disinfectant au maji ya chlore.

(ii) Eleza ni ipi kati ya vifaa iliyo kwenye (i) ungependa kutumia shuleni na kwanini.

Nitapenda kutumia sabuni na maji kwa sababu ni rahisi kupatikana, ni salama, na inafaa kwa watoto wadogo.

4. (a) Taja vidudu viwili vinavyoishi kwenye vumbi na kuleta matatizo ya kiafya.

Vidudu ni vipande vya bakteria na fangasi.

(b) Eleza athari moja ya vumbi kwa watoto wadogo.

Vumbi linaweza kusababisha matatizo ya kupumua, kama asma au kukohoa mara kwa mara.

5. (a) Fafanua dhana ya 'uhifadhi wa mazingira ya michezo shuleni'.

Uhifadhi wa mazingira ya michezo ni kuhakikisha eneo la michezo linasalia safi, salama, na inafaa kwa watoto kucheza bila hatari ya kuumia.

(b) (i) Taja vitendo viwili vya wanafunzi vinavyosaidia kuhifadhi mazingira ya michezo.

Kusafisha vifaa vya michezo baada ya kutumia.

Kutopora au kuharibu miti na miti ya kupandwa kwenye michezo.

(ii) Eleza jinsi mwalimu anavyoweza kuhimiza vitendo hivyo.

Mwalimu anaweza kutoa zawadi au pongezi kwa wanafunzi wanaoshiriki kikamilifu, au kuanzisha ratiba ya wiki kwa kila darasa kushiriki katika usafi wa michezo.

6. (a) Eleza hatua nne za kutoa huduma ya kwanza kwa mtu mwenye kukohoa damu.

Hatua ya kwanza ni kumtuliza mgonjwa na kumweka katika nafasi ya kukaa au kulala kwa utulivu.

Hatua ya pili ni kuchunguza chanzo cha kukohoa damu, kama kuumia au kiharusi.

Hatua ya tatu ni kuwasiliana na huduma ya afya haraka.

Hatua ya nne ni kutoa msaada wa msingi kama kupunguza mkazo au kuzipa mifuko ya baridi pale inapofaa.

7. (a) (i) Taja sifa mbili za nguo zinazofaa kwa watoto wa elimu ya awali.

Ni nguo zinazopumua na zinazopumua hewa.

Ni nguo rahisi kuvaa na kutoa uhuru wa mwendo.

(ii) Taja sifa nyingine mbili tofauti.

Zenye rangi zinazovutia lakini zisizopoteza rangi haraka.

Zenye urahisi wa kusafishwa.

(b) Kwa nini nguo safi zinahusishwa na afya nzuri ya mtoto? Eleza kwa kifupi.

Nguo safi huzuia kuenea kwa bakteria na vijidudu, hivyo kupunguza hatari ya magonjwa na kuhifadhi afya ya mtoto.

8. (a) Orodhesha mambo manne yanayopaswa kuzingatiwa katika kupanga nafasi ndogo ya mafunzo ya vitendo.

Kuepuka msongamano wa watoto.

Kuweka vifaa kwa urahisi kufikiwa na kuondolewa.

Kutoa nafasi ya kutosha kwa kila mwanafunzi kushiriki.

Kuweka nafasi salama bila vitu vinavyoweza kuumiza.

(b) Eleza hatua mbili za kuandaa vifaa vinavyohitajika kwa somo la vitendo.

Kagua vifaa na kuondoa vilivyoharibika.

Panga vifaa kwa mtindo unaorahisisha upatikanaji na usalama wa watoto.

9. (a) Taja misimu minne ya mwaka.

Kipupwe, masika, kiangazi, vuli.

(b) Eleza jinsi msimu wa mvua unavyoweza kuathiri afya za watoto shuleni, toa mifano miwili.

Mvua inaweza kusababisha maambukizi ya magonjwa ya ngozi kama kuvimba au homa ya matumbo.

Mvua pia inaweza kusababisha mazingira yenye unyevu, kuhamasisha kuzaliana kwa viini vya malaria, hivyo watoto kupata homa ya malaria.

10. (a) Eleza kwa ufupi sababu tatu zinazofanya walimu watoe mafunzo kwa kutumia shughuli za vitendo darasani.

Sababu ya kwanza ni kuongeza uelewa wa dhana kwa kutumia vitendo.

Sababu ya pili ni kukuza ujuzi wa vitendo unaoweza kutumika kazini au nyumbani.

Sababu ya tatu ni kushirikisha wanafunzi kikamilifu, kuongeza motisha na kujifunza kwa njia ya kuona na kufanya.

(b) Taja njia mbili za kutathmini ufanisi wa shughuli hizo.

Kutazama jinsi wanafunzi wanavyofanya vitendo vilivyofundishwa.

Kuuliza maswali ya mtihani au mazungumzo ya darasani kuhusu kazi iliyofanywa.

SEHEMU B (Alama 30)

11. (a) Fafanua hatua tano za kupanga majaribio rahisi ya maji kwa watoto wa elimu ya awali.

Hatua ya kwanza ni kutambua lengo la jaribio, kama kuona maji safi au machafu.

Hatua ya pili ni kuandaa vifaa vinavyohitajika, kama glasi, maji, na chujio.

Hatua ya tatu ni kuongoza watoto kujaribu hatua kwa hatua chini ya usimamizi wa mwalimu.

Hatua ya nne ni kurekodi matokeo, kama rangi ya maji au uwepo wa uchafu.

Hatua ya tano ni kutoa maelezo na kujadili matokeo na watoto kwa lugha rahisi.

(b) Eleza jinsi matokeo ya jaribio yanavyoweza kurekodiwa kwa usahihi.

Matokeo yanaweza kurekodiwa kwa kutumia picha, alama rahisi, au meza ndogo zinazoratibu hali ya maji na uchafu, kuhakikisha watoto wanakumbuka na kuelewa.

12. (a) Jadili madhara manne ya lishe duni kwa ukuaji wa mtoto.

Madhara ya kwanza ni ukuaji dhaifu na uzito mdogo.

Madhara ya pili ni kuathirika kwa mfumo wa kinga, kufanya mtoto kuwa rahisi kupata magonjwa.

Madhara ya tatu ni matatizo ya akili na kufikia kiwango cha chini kitaaluma.

Madhara ya nne ni matatizo ya kimwili kama mkao duni au nguvu za mwili chini ya kiwango.

(b) Taja njia nne za kuimarisha lishe ya mtoto katika mazingira ya shule.

Kuweka chakula chenye virutubisho katika milo ya shule.

Kutoa mboga na matunda kila siku.

Kuhamasisha wanafunzi kunywa maji safi na kutokunywa vinywaji vyenye sukari nyingi.

Kufundisha wazazi kuhusu umuhimu wa lishe bora.

(c) Eleza hatua moja ya kifedha ambayo shule inaweza kuchukua kusaidia watoto wenye lishe duni.

Shule inaweza kuanzisha mfuko wa chakula au ruzuku ya chakula kwa watoto wenye hali duni ya kifedha.

13. (a) Bainisha chanzo tano za ajali nyumbani.

Moto wa jikoni, umeme usio salama, maji kwa ajili ya kuogea bila usalama, kucheza katika sehemu hatarishi, vifaa vya kuchezea vilivyo hatarishi.

(b) (i) Eleza hatua mbili za kuzuia ajali za moto katika taasisi ya elimu ya awali.

Kuweka zima moto karibu na sehemu za hatari.

Kufundisha watoto jinsi ya kutokukaribia moto na kutoa maonyo.

(ii) Eleza hatua nyingine mbili za kuzuia ajali za umeme katika nyumba.

Kutumia soketi zenye ulinzi na kuepuka nyaya zilizooza.

Kufundisha familia kutowasha vifaa vya umeme bila usimamizi.

SEHEMU C (Alama 30)

14. (a) Jadili namna mwalimu angeandaa somo la vitendo kuhusu usafi wa mdomo kwa kutumia njia ya michezo.

Mwalimu anaweza kupanga mchezo wa kuigiza, ambapo kila mwanafunzi anapata nafasi kuonyesha kunawa meno au kutumia kifaa cha kusafisha mdomo.

Mchezo unaweza kujumuisha nyimbo au wimbo unaohamasisha kunawa meno.

Mwalimu anaweza kugawa vikundi vya watoto kushiriki na kutoa zawadi ndogo kwa vikundi vinavyofanya vizuri.

Mwisho, mwalimu anatoa maelezo ya kurekebisha makosa na kuhimiza wanafunzi kuendelea kufanya usafi wa mdomo kila siku.

(b) Toa hatua nne za kutathmini ufahamu wa wanafunzi baada ya somo hilo.

Hatua ya kwanza ni kuona jinsi watoto wanavyofanya vitendo vilivyoonyeshwa.

Hatua ya pili ni kuuliza maswali rahisi ya kuelewa dhana ya somo.

Hatua ya tatu ni kuanzisha mchezo wa kuonyesha hatua sahihi za usafi wa mdomo.

Hatua ya nne ni kutoa mrejesho wa moja kwa moja kwa kila mwanafunzi na kuhimiza ubora wa vitendo.

15. (a) Eleza maana ya ujenzi wa dhana katika muktadha wa somo la vitendo.

Ujenzi wa dhana ni mchakato ambapo mwanafunzi anapata uelewa wa nadharia kupitia vitendo vya moja kwa moja, kuona, na kufanya, badala ya kufundishwa nadharia pekee.

(b) Tofautisha upimaji wa awali na upimaji tamati kwa pointi mbili kila mmoja.

Upimaji wa awali unafanywa kabla ya kuanza somo ili kubaini ujuzi na maarifa ya awali ya wanafunzi.

Upimaji wa awali unasaidia mwalimu kupanga mbinu za kufundisha zinazofaa.

Upimaji tamati unafanywa baada ya somo kumalizika ili kupima maendeleo na uelewa wa wanafunzi.

Upimaji tamati unatoa mwongozo wa marekebisho ya mtaala au mafunzo ya ziada.

16. (a) Jadili changamoto nne zinazoweza kutokea wakati wa kufundisha shughuli za vitendo na jinsi za kuzirekebisha.

Changamoto ya kwanza ni uk

osefu wa vifaa vya kutosha. Suluhu: kupanga mbadala ya vifaa au kutengeneza vifaa rahisi.

Changamoto ya pili ni idadi kubwa ya wanafunzi. Suluhu: kugawa vikundi vidogo vya kufanya shughuli kwa wakati mmoja.

Changamoto ya tatu ni watoto wasiokuwa na motisha. Suluhu: kutumia pongezi, zawadi, au michezo kuhamasisha ushiriki.

Changamoto ya nne ni hatari za usalama. Suluhu: kufundisha sheria za usalama na kusimamia vitendo kwa makini.

(b) Bainisha nyanja tatu za upimaji wa kielimu zinazofaa kwa somo la vitendo, toa mfano kwa kila nyanja.

Nyanja ya kwanza ni ujuzi wa vitendo. Mfano: mwanafunzi kuonyesha namna ya kunawa mikono.

Nyanja ya pili ni uelewa wa dhana. Mfano: mwanafunzi kueleza kwa maneno ni kwa nini kunawa mikono ni muhimu.

Nyanja ya tatu ni tabia au maadili. Mfano: mwanafunzi kuonyesha tabia ya usafi kila siku bila kukumbushwa.